

NGAAHI FAITO'O

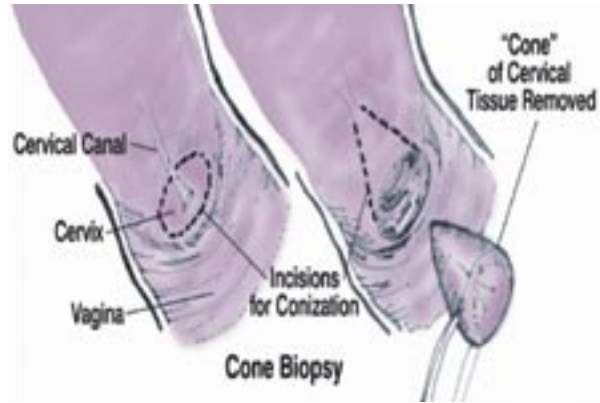
Ko hano faito'o, 'e fakatatau pē ia ki he fa'ahinga mahaki, pē ko e kalasi faito'o pē 'e taha pē ko e fakataha'i 'o ha ngaahi faito'o ke ne pule'i 'a e tupu 'a e kanisa pē ko hono tamate'i faka'aufuli 'a e mahaki koia.

KO E Tafa (Surgery)

Ko e founa motu'a taha 'o e faito'o 'o e Kanisá ko e tafa. Ko e peseti 'e 60 'o e kakai 'oku kanisá 'oku tafa pē toe tanaki mai ki ai mo ha toe faito'o 'e taha.. Ko e tafá ke to'o 'a e kongá 'o e halanga taungafanau 'oku kanisa.(hange ha fo'i kouni) 'a ia 'oku ne malu'i 'a e kongá fakafanaú. 'Oku 'i ai 'a e taimi kuo a'u 'a e kanisa 'o e halanga taungafanaú ki ha tu'unga 'oku fiema'u ke fai hano tafa ke to'o 'a e kongá 'oku kanisá.

KO E FA'AHINGA 'E FITU 'O E Tafa KANISA:

- Ko e ta'ofi
- Ko e fakatu'unga
- Ko e tokoni'i
- Ko e fakasi'isi'i
- Ko e fekumi
- Ko e tafa ke mo'ui
- Toe fakaola e mo'uí

FAITO'O KIMO (Chemotherapy)

'Oku ngāue'aki 'a e kimó, 'a ia ko e faito'o ivi malohi, ke ne tamate'i 'a e fanga ki'i selo 'oku kanisa, ta'ota'ofi 'enau tupú, pe ta'ofi 'o ka 'asi 'a e langá. 'Oku ngāue'aki 'a e faito'o 'e taha, pē 'e fakataha'i mo ha faito'o 'e ua pe lahi ange 'o fakatatau pē ki he fa'ahinga kanisa, mo e anga e vave 'ene tupú. 'E lava pē ke ngāue'aki fakataha mo ha faito'o 'e taha hange ko e tafá, pē ko e hulu 'aki 'a e 'ivi'i 'uhilá (radiation) ke fakapapau'i 'oku tamate'i kotoa 'a e fanga ki'i selo 'oku kanisá.

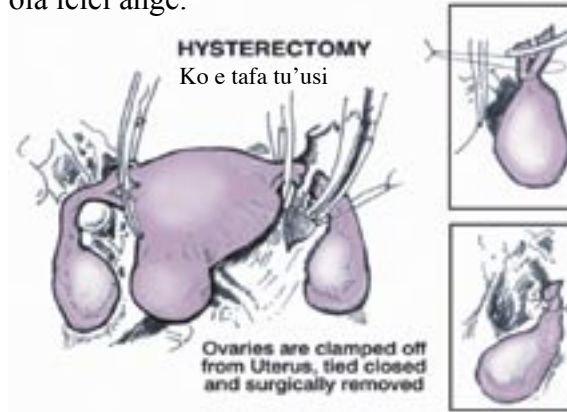
KO E FAITO'O KIMÓ 'OKU FAI 'I HE FOUNGA 'E TOLU:

- Huhu 'i he halanga toto (I.V.)
- Folo fo'i 'akau pe inu vai fou he ngutu
- Huhu

KO E FAITO'O HULU 'OKU FAI'AKI IA 'A E IVI'I 'UHILA MALOHI (radiation therapy)

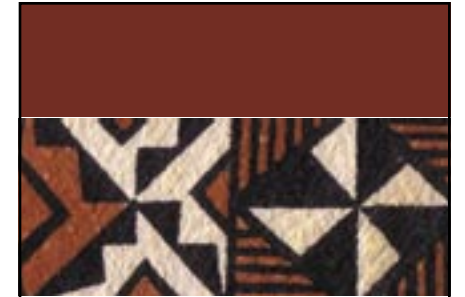
Ko e faito'o ko eni 'oku fai 'aki ia 'a e ivi'i 'uhila malohi ke tamate'i 'a e ngaahi selo 'oku kanisa 'i he fo'i feitu'u pau ko ia. 'Oku hanga 'e he ivi'i 'uhila ko ia 'o tamate'i 'a e kemikale 'a ia 'oku ne fa'u 'a e fanga ki'i selo, pea ke ta'ofi ke 'oua na'a to e tupu 'o lahiange ange.

'Oku laka hake 'i he 50% 'akinautolu 'oku puke 'i he kanisa 'oku nau faito'o 'i he hulu 'aki 'a e ivi'i 'uhila. 'Oku fa'a ngaue'aki fakataha mo ha toe faito'o 'e taha. 'Oku mingi 'a e fo'i ngungu 'i hono huhú pea 'oku tokoni ia ki he tafá pea mo e faito'o kimó koe'uhi ke ola lelei ange.

Ko e ki'i tohi ni na'e fakapa'anga mei he CDC Foundation fakafou mai he anga'ofa 'a e California Endowment. Ko e naunau eni 'a e REACH 2010-PATH for Women program.

Fakama'lo' makehe ki he Kautaha Neesi 'a e kau, Samoan (SNNA) 'I he'enau loto lelei ke ngaue'aki 'ae fotunga moe liliu 'enau ki'i tohi ki he lea faka-Tonga ke tau ngaue'aki.

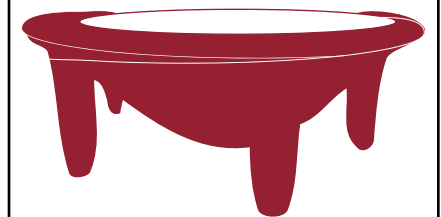

KO E FAKA'EHIEHI 'I HE KANISA 'O E TAUNGAFANAU

Mahino'i 'A e Ngaahi Sitepú Ki he Faka'ehi'ehi Mei He Kanisa 'o e Taungafanau

Ki'i tohi ki he faka'ehi'ehi, ngaahi faka'ilongá, ngaahi fakatu'utamaki pea mo hono faito'o 'o e kanisá 'o e taungafanaú

Understanding Cervical Cancer and Taking Steps To Prevention

TONGAN
Community Service Center

KO E HA ‘A E KANISA’ ‘O E TAUNGA-FANAU’

Ko e kanisa ‘o e taungafanaú , ‘oku ‘ikai sola ki ai ha taha, ka ‘oku lava pê ‘o faito’o ‘a e kanisá ‘o e taungafanaú. (ko e vahe tolu ‘e taha ki lalo ‘o e taungafanaú) hoko ki he halangatamá ‘oku tu’u ai ‘a e fehokotaki’anga ‘o e halanga tamá mo e taungafanaú. Ko e kanisa ‘o e taungafanaú ‘oku hoko ia ki he kakai fefine ‘o e matakali kotoa pê ‘i ha fa’ahinga ta’u pê, kae tautefito ki he vaha’a ‘o e ta’u 40 mo e 55.

Koe’uhi ko hotau ngaahi ‘ulungaanga fakafonuá, ‘ikai fe’unga e me’angâue fakafaito’ó, ma’ulalo e ‘ekonomiká, mo e ngaahi me’akehe pê, ‘oku ‘ikai ai lava ha ngâue fakafaito’o ‘i he taimi totonú, ki he kakai fefine Tongá, ‘o fekau’aki mo e sivi taungafanaú pea mo ha fa’ahinga kanisá pê, pea ko e ngaahi ‘uhinga koení, ‘oku ‘ikai lava ai ke fakatatau ‘a e kakai fefine Tongá ki he kakai fefine ‘o e ngaahi matakali kehé.

FAKA’EHI’EHI

KO E SIVI PEPI

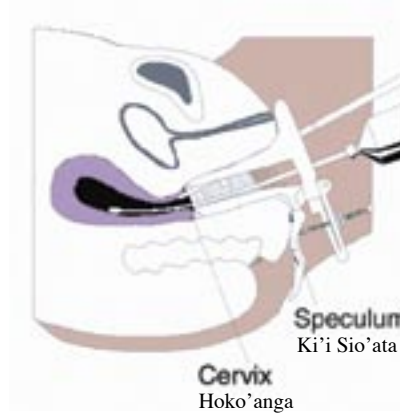
Ko e ki’i sivi si’isi’i mo faingofua, ‘ikai mamahi, ‘ikai fakamole hono sivi ke ‘ilo’i ‘a e fanga ki’i selo ‘oku kanisa pê ‘ikai kanisa he halanga taungafanaú (‘i lalo he ngata’anga ‘o e taungafanaú) Ko e sivi pepi ‘oku ‘ikai tataua mo e sivi ‘o e konâ mo e papatu’a (pelvic) pea ‘oku ‘ikai fai ‘i he taimi tataua ‘oku sivi ai ho papatu’a mo ho koná. Ka fai fakalelei ‘a e sivi pepi, pea ‘oku lava leva ke ‘ilo’i ai ‘a e fanga ki’i selo ‘aia ‘oku ‘ikai haohaoa ‘enau tupú ka ‘oku te’eki ke kanisâ. Ko ho’o a’u ‘o ta’u 18, pê ko ha fefine ‘oku fu’u lahi ‘ene fe’auaki ‘oku totonu leva ke ke ‘alu ‘o fai hao sivi pepi. Ko e kakai fefine kotoa pê, ‘oku totonu ke nau sivi pepi, ko e kongia ia ‘enau sivi honau papatu’á mo e koná (pelvic) tu’o taha he ta’u.

KO HONO SIVI ‘O E PAPATU’Á MO E KONÁ (PELVIC)

Ko hano sivi pe vakai’i, ‘e fai ia ‘e he toketá, te ne vakai’i ‘a e halanga tamá (vagina)(‘a loto mo tu’a), hoko’anga ki he taungafanaú, pea mo e taungafanaú. ‘Oku malava ke fai aipe ‘e he toketá ha sivi pepi, mo ha toe fa’ahinga sivi pê ki ha fa’ahinga mahaki pipihi ‘o e kakai fefiné.

KO E SIVI FAKATA’U

‘Oku fale’i ki he kakai fefiné, ‘oku pau ke fai hanau sivi fakata’u ‘e he ‘enau toketa’ ‘i he ta’u kotoape’ ‘Oku tonu foki ke fai aipe mo ha’anau sivi pepi ko e kongia pe ia ‘o ‘enau sivi fakata’u.

NGAAHI FAKA’ILONGA KE FAKATOKANGA’I

‘Oku ‘ikai ke fa’a ‘i ai ha ngaahi faka-‘ilonga ‘e ‘asi ‘i he taimi ‘oku toki kamata ai ‘a e mahaki, pea ‘e faingofua hano faito’o ‘okapau ko e toki kamata.

KO ‘AMUI ANGE:

- ‘Au toto ‘e ‘asi mei he halanga tamá ta’e hano ‘uhinga, pea toe ‘au pe mei he halanga tama kae ‘ikai ko ha toto.
- Langa pea toto hili ha’o mohe mo ha tangata.
- Langa lahi e kete.
- Mole ‘a e ifo.
- Holo fakafokifa ‘a e mamafa ‘o e sino.
- ‘Anemia

NGAAHI FAKA’ILONGA FAKATU’UTAMAKI:

- Fe’auaki kei si’isi’i pe fe’auaki kimu’a te’eki ta’u 18.
- Fe’auaki mo e kakai tangata tokolahi.
- Matakali kehekehe.
- Ifi tapaka.
- Ma’ulalo e tu’unga faka’ekonomika.
- Hisitolia ‘o e mahaki pipihi ‘o e halanga tama, tonaa ‘a e fakatangata.
- ‘Uluaki fanau te’eki ta’u 20, pea toutou feitama.